

המלכות נותנת ליהודים אדמה

מאת

מנדלי מוכר ספרים

(מתוך „בימים ההם“)

וצרות וכל מיני פורענויות מתרגשים ובאים בזה אחר זה על עיר ק... כגליים. מי כישראל מלומדים בצרות, שעל כל נחשול שעומד עליהם לטובעם בים זועף זה, הם מרכינים ראשם כקנה, וחוזרים ומרימים אותו כשישתוק הים מעליהם. ברוך שאמר לישראל: „כי תעבור בנהרות לא ישטפוך, כי תלך במו אש לא תכווה“! גזירה יוצאת על הצעפים — ודאי גזירה רעה היא. והיהודים? היהודים מתרגלים בה, דוחקים עצמם מעט, רעבים מעט, מצערים עצמם מעט מצרכיהם ובוטחים, שבעזרת השם אפשר שיחיו גם בלא צעפים. דליקה נפלה בעיר — אמת, זוהי צרה גדולה. אבל הקדוש־ברוך־הוא הוא אבינו, וישראל בני־רחמנים. והנה כתבים נכתבים ומשולחים נשלחים, ויהודים מצפים וממתינים — ואין עזר. משולחים הלא הם בשר־ודם, שנשים ובנים להם, ולאכול ולשתות הם צריכים ככל בעלי־החיים. בא החורף הקר ובדירת־עראי בחוץ אי אפשר עוד — היהודים על־כרחם נדחקים ובאים לתוך בתים. ואם צר המקום — אין בכך כלום. מצמצמים עצמם ויושבים ישיבת־אחים בדוחק. מחלה מהלכת באה ורבים מתים — גוזרים תענית ומתענים ואומרים תהילים. אביונות מתגברת ואביונים מתרבים — מי שרוצה ואפשר לו הרי יקח מקלו ותרמילו וילך למדינת־הים ולארבע רוחות העולם. עולמו של הקדוש־ברוך־הוא גדול הוא, ואהלין ארץ חמדה ורחבה היא, והמלמדות סחורה טובה שם. נושאים יהודים את רגליהם והולכים לשם ונעשים מלמדים ושלום להם לכאורה. קפצה עליהם הגזירה, שאסור ללמוד תורה אלא בהרמנא דמלכותא, ומחדרים אימה — מתחכמים ועושים תחבולה, הקדוש־ברוך־הוא מרחם — והמלמדים מלמדים.

כך היו בני העיר ק... מבלים השעות הרעות, שהתרגשו ובאו עליהם. ובאותם הימים באה לעיר שמועת הקולוניות — המלכות נותנת ליהודים אדמה להתישב עליה ולעבדה. שמועה זו, כשנתגלגלה כפקיע ונמסרה מפה לפה, נתגבבו עליה גירסאות משונות הרבה, זו על גבי זו, ונסתבכו לבסוף כל כך, עד שהיה קשה להתירן. מה קולוניות והיכן קולוניות? ונתינת אדמה כיצד? — בסוגיא זו נתבלבלו הדעות, ובכל מקום, בשוק ובבית־המדרש ובחצרות, כנופיות כנופיות בני־אדם נחלקו בה ברוגז וגידופים ובקול צווחה.

— בבקשה ממך, רבי זליג — טוען חייקל החיגר, שנותן נפשו על הקולוניות

— אמור נא לי אתה הפילוסוף, החקרן הגדול והנורא, ה"בעבע" שלך מהו? וה"עטעט" שלך מה פירושו? דבר זה, שהוא עץ חיים ליהודים, אין מבטלים אותו בקימוט־מצח ולא ב"עטעט" ו"בעבע". דבר עמנו בלשון בני־אדם.
— מה אמר ומה אדבר עמך, חייקל, אם אתה... במחילת כבודך — החזיר לו רבי זליג בעקימת־פה, קומץ בשתי אצבעותיו מן הטבק שבב־יטבקי שלו ומשימו באפו — אינך מבין כוונתו של דבר והתמצית שבו. נותנים קולוניות! ולמה? כלום נותנים בלא שום טעם: הילך חייקל והיה רוזן ובעל־נכסים?! עט, ומאה פעמים עט!

— דברים הללו ממש אומר גם אני לפייבוש שלי — נכנס לתוך שיחה זו יעקל מבני־בניו של המגיד — להיות רוזן אתה מבקש, פייבוש? לא? עניין זה, אומר אני, יש בו מעין דברים שבגוי... גוי פגאן, שסופג ארבעים, במחילת כבודך, ולא עוד אלא, כפי שאומרים, על התרשלות בעבודת־האדמה ועל אחת משאר עבירות קלות ימסרו את החוטא לעבודת־הצבא או ישלחוהו לארץ גזירה, לסיביר. פייבוש, אני אומר לו, מלמד אתה, ובמלמדות אתה עוסק כל ימך, היה מלמד גם להבא, ואל ישיאך דמיונך דברי־הבלים, שנתעברת הלילה, למשל, וגוי בבטנך... לא פייבוש, הידים ליעקב לא ידיעשו הן.

— אין חפץ לנו בפלכים הקרובים — בת־קול מפוצצת מתוך כנופיא אחרת שלפני בית־המדרש — בפלכים הללו אין אנו רוצים, אפילו אם יתנו לנו מלוא בתיהם כסף וזהב. מוטב שנלך לאותם המקומות, לייקטרינוסלב ולחרסון.
— יהי כדבריכם — נשמעו עוד קולות הרבה יוצאים משם — אבל הכסף, הכסף, הכסף?

— כסף נותנים!... יש כסף!... וכסף יהיה!... הסו ושמעו מה אומר רבי חיים!
רבי חיים מה הוא אומר? יקראו אסיפה, אסיפה הבו לנו!
וזהו דבר הקולוניות, כפי שנתברר באסיפת העדה:

רבים מיהודי "רוסיה־הלבנה" וממגורשי הכפרים שם נתיישבו, על פי בקשתם בשנת 1806, בתמיכת כסף ובדבר מלכות על אדמתה בחבל "רוסיה־החדשה", לעבוד את האדמה כרצונם. ובשנת 1810 גזרה המלכות, שלא יישלחו עוד היהודים להתיישב שם, כי אפס כסף לצורך הישוב. לאחר תשע שנים חזרה והתירה להם את הישוב אלא שכל צרכיהם עליהם. ולאחר ארבע שנים שוב נתחדשה הגזירה על ישוב היהודים, ולפי החוקים מן 1835 ומן 1847 הורשו היהודים להתיישב בתור איכרים על אדמת המלכות בכל תחום מושבם של ישראל, וביחוד בפלכים ייקטרינוסלב וחרסון, והוצאותיהם יתן הקהל מטקסא של הבשר. וכיוון שהקהל חייב בצרכיהם הניחו הנאספים את דבר הישוב בצריך־עיון עד האסיפה הבאה. האסיפות הבאות היו לבטלה, ככל האסיפות, שאין בהן ממש, אלא שיחה בטלה ולהג הרבה. לכסף היו צריכים וכסף אין לעדה. ולא דיה שעניה היא ודלה, אלא היא גם חייבת מסים וארנוניות, שגובין ממנה בזרוע. כל יושביה, מקטן ועד גדול.

שרויים בצער וזה לזה שואלים: מה יהא בסופנו? בלשכת-התנור שבבית-המדרש יהודים מסיחים בביאת המשיח, מודיעים ומחשבים „קץ“ חדש, שרב פלוני, גדול בישראל, מצא פסוק אחד, שמועה זו מרחיבה דעתם, התקוה מנצנצת מתוך עיניהם והם מתרגשים ואומרים: חזקו, אחים, ונתחזק — אל יאבד ישראל! וטובי-העיר מתאספים יחד לפרקים, יושבים ונמלכים על עסקי העדה, ולבסוף הם עומדים, נאנחים ואומרים: הושע השם, את יהודיך, אוי, עמידתם דלים וריקים! ומעשה בטובי-העיר, שהיו מסובים בבית רבי חיים בליל חורף, והקרה באותו לילה נורא מאד, הלבנה מזהירה ברקיע ומרגליות מנצנצות באדמה — מנחה היא שלוחה לה מאת כוכבי-אור, כלוית-הן לשמלת-שלג חדשה שעליה. לא נברא לילה זה אלא לעונג וטויל-דודים, אבל תענוגות בני-אדם לא ליהודי ק... הם — שקט ודממה בחוץ ונפש אדם אין שם. יושבים טובי-העיר סביב לשולחן אצל תנור חם ומסיחים בענייני העדה.

ועד שהם מסיחים, נאנחים ונאנקים, הדלת נפתחה מחוץ, וזרם קר כעמוד-אד כהה פורץ לו דרך לתוך הבית, וקול פסיעות נשמע בחריקה משונה, ומתוך עמוד-האד דמות אדם מבצבצת ויוצאת.

— ליפא! — אומרים כולם פה אחד — „שלום עליכם“, ליפא!

ליפא מבני בעלי-בתים הוא. כבן ארבעים שנה, פיקח הוא וחדרן, שקוד וטוב-לב תמיד, כאחד מאותם העניים השמחים אפילו בשעת דחקם. נחמד לבריות ואהוב לכל אנשי-העיר. כשבאה השמועה על הקולוניות לא פתח פיו בפלפולי-הבל ולא התחכם הרבה כאחרים, אלא מיד נשא רגליו והלך לעיר-המחוז ומשם לעיר-הפלך לידע ולהיודע מה נשמע בעניין זה ומה לו לעשות.

בשפה רפה משיב ליפא שלום אחד ואחד, מבדר כנפות אדרתו, מנער חצנו וזקנו מגלידי-שלג ועומד ומתחמם כנגד אורה של האח המבוערת. הכל מתבוננים לו באהבה ופתאום פותחים את פיהם בשחוק, מראים באצבע על רגליו ואומרים:

— ליפא, מה זאת?

— „לאפטיות“! משיב ליפא בנחותא.

— ימי „פורים“ עוד לא הגיעו, ועתה הרי זה מתחפש ומשחק לפנינו — אומרים לו ושוחקים בקול גדול.

ולא על חינום היו שוחקים. „לאפטיות“, מנעלים אלו קלועים מן גמי, האיכרים ההדיוטים שבליטא נועלים אותם על גבי מטליות ברגליהם, ויש להם רצועות, שכורכים אותן סביב השוק התחתון, מן הקרסול עד הארכובה. ויהודי, אפילו עני שבעניים, נוחא לו שיהא תפוח-עקבו מגולה או שילך יהף בצנינת שלג ולא ילבש „לאפטיות“, והרי הן עליו כשעטנו ואכילת חזיר. יהודי לבוש „לאפטיות“ אינו מצוי כלל אלא פעמיים בימי משה ושמה — לץ מתחפש כאיכר בפורים ובדחקן בשמחת החופה.

— אני אינני מתחפש, אלא הריני עכשיו איכר באמת — משיב ליפא ועל שפתיו שחוק ערומים: — כדי שלא להטריח עצמי, להודיע זאת בפי לכל אחד ואחד מבני עירי ולהרבות שיחה עם כל אחד מהם, נמלכתי בדעתי לנעול לאפטיות ברגלי — הרי הן לפניכם, אחי בני ישראל, ראו ודעו מעצמכם מה אני, והניחו לי. — אם הדבר כך הוא — אמר לו רבי חיים, מסתכל בו בחיבה ובכובד־ראש — ספר נא לנו, ליפא, הכל בפרוטרוט ונשמע.

ליפא אינו מסרב הרבה ומברר להם עניין הקולוניות כהלכתו, בכל פרטיו וחוקותיו התלויים בו. מספר כל מה שעבר עליו עד שמצא לו חברים כלבבו ועשו אגודה אחת להתישב יחד בקולוניא שם בפלך חרסון.

— וכסף? — שואלים לו טובי־העיר ומעמידים עליו פניהם תוהים ובהולים — וכסף מאין תמצא? קופת העדה הרי ריקה היא.

— תנוז דעתכם! — אומר להם ליפא בנהת — מלאך אינו עושה שתי שליחויות, ויהודי, שזריו הוא ביותר, עושה שליחויות הרבה בבת־אחת. בשעה שהייתי עוסק בעניין הקולוניות, אגב עשני הקדוש־ברוך־הוא שליח לזיווג בת־פלוגי, נעשיתי שדכן ונשפּרתי. מכסף השדכנות נתתי קצת לקופת־האגודה שלי וקצת שלחתי לפרנסת אשתי ובייתי, והמותר לצרכי הישוב אקח ממטלטלין וכלי־בית שאמכור, ושמא לא יספיקו לי ואצטרך עוד כסף מועט — בטוח אני בכם, רבותי, שתהיו בעזרתי.

שרה הגישה לפני המסובים דלולים של שומן, יין וגלוסקאות והזמינתם לסעוד את לבם.

— לשנה הבאה — אמר ליפא לשרה בשחוק ידידות — אשלח לך, אם ירצה השם, במתנה אווזים שמגים מן הקולוניא שלי. שם, כפי הזמר, שזומרים היום, שם:

צֶוֶה הַשֵּׁם הַנְּבָרָה, וְלֹא בְיוֹקֵר הַמְּכֹלֶת —
עַוֵּ בְתָרֵי זֵוִי, וּבְקִשְׁטָה תְּרַנְּגֹלֶת.